

ПІСНЕСПІВ «ПРО ТЕБЕ РАДІЄ» У КОНТЕКСТІ МАРІОЛОГІЧНОГО ВЧЕННЯ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ

Литвиненко О. В.

*здобувачка першого року третього (освітньо-наукового) рівня
вищої освіти*

кафедри музичного мистецтва та звукорежисури,

Міжнародний гуманітарний університет;

викладач вокально-хорових дисциплін,

КЗПСО «Мистецька школа № 1 імені Е. Г. Гігельса»

Науковий керівник: Дяблова К. О.

кандидат мистецтвознавства,

старший викладач кафедри музичного мистецтва та звукорежисури

Міжнародний гуманітарний університет

м. Одеса, Україна

Піснеспів «Про Тебе радіє» (грец. «Επί Σοι χαίρει...») є відомим гімном-богородичним 8-го гласу воскресної утрени, зафіксований у співочій збірці «Октоїх». Також вказаний гімн задіяний у якості задостойнику в літургії Василя Великого (як заміна піснеспіву «Достойно є») літургії Іоанна Златоуста) та в неділю Великого посту як похвальна пісня Богородиці. На значущість богородичного гімну вказує ремарка перед його текстом у стародавньому слов'янському Октоїху, яке перейшло і в сучасну збірку: «Ні сидячи співаємо, а стоячи, і з острахом і благоговінням».

Текст великопостного піснеспіву був створений християнським святим, богословом і гімнографом кінця VII – першої половини VIII ст. преподобним Іоаном Дамаскіним, за церковним переказом, у зв'язку з драматичним і водночас дивним епізодом з життя святого – відновлення відсіченої за доносом правої кисті завдяки молитовному зверненню святого до Богородиці.

Текст гімну присвячений високим духовним якостям Богородиці. Вербальний рівень піснеспіву сповнений славильного, піднесеного настрою, який втілений у ініціальному та кінцевому зворотах «Про Тебе радіє, Благодатна, кожна істота». Це і благоговійна вдяка самого автора піснеспіву, з яким сталося диво зцілення: завдяки молитовному зверненню та милістю Богородиці. Разом із «всякою істотою, Ангельським збором та людським родом» святий співає приголомшливий момент неймовірно близької особистої зустрічі з Божественним, втіленим у Богородиці. Вказаний зміст поєднує унікальну ситуацію відчуття високої духовної

природи та благодатного спілкування з Божою матір'ю з біблійними піснями «Поїм Господеві» Моїсея і Миріам (Ісх 15, 1-19), «Утвердися мое серце в Господі» матері Самуїла Ганни (1Цар 2, 1-11) до «Величить душа моя Господа» Пресвятої Богородиці (Лк 1, 46-55) і «Нині відпускаєш» старця Симеона (Лк 2, 29-32).

Середня, основна частина піснеспіву, розкриває сутність низки символіко-богословських аспектів, пов'язаних з образом Богородиці. Основний аспект втілений у словах святого «З неї Бог воплотився і немовля бути» – втілення в людське тіло Бога, який існував з початку часів і який сам створив час і простір, який існував і існує завжди. Як писав сам преп. І. Дамаскін у творі «Точний виклад православної віри»: «Свята Діва народила не просто людину, але Бога істинного, – не просто Бога, але Бога втіленого, що не з неба приніс тіло і пройшов через неї, як би через канал, але сприйняв від неї єдиносущну з нами плоть і прийняв її в тіло Свою власну Іпостась» [3].

Матеріалом для порівняльного аналізу наспівів піснеспіву «Про тебе радіє» послужили п'ять зразків різних розспівів східнослов'янського богослужбового співу: знаменний, путевий, грецький, болгарський та київський розспіви, які зафіксовані невменними **4** (крюкова помітна призначна, путева) та нотолінійною **5** (київська квадратна) формами нотації. Виявлені варіанти наспіву гімну присутні у співочих рукописах кінця XVII століття і демонструють єдиний тип мелодики у знаменних та нотолінійних зразків, різниця між ними присутня на рівні редакції. Наспіви всіх вищезгаданих зразків відрізняються мелодійністю і досить великим ступенем розспівності, в русі мелодії переважає поступовий рух з рідкісними вкрапленнями терцових інтервальних ходів. Вказані стильові риси підкреслюють славильний та піднесений характер піснеспіву «Про тебе радіє».

Маріологія – теологічна наука про Діву Марію, у православному, католицькому і протестантському богослов'ї. Деякі православні богослови підкреслюють різницю між західною маріологією та східною теологією.

Знаменний спів – система давніх православних культових співів XII–XVII століть. Назва походить від старослов'янської назви співацького знака – «знам'я» (староцерк.-слов. Знама).

Знаменна нотація (або крюкова нотація, стовпове знамення, кулизмяна нотація була створена на основі візантійської безлінійної невменної нотації.

Як і невменна нотація, знаменна нотація переважно відображала напрямок руху мелодії, а не абсолютні звуковисотності. Знаки вказували також на характер і темп виконання мелодії.

Исѡн (греч. Ἰσων, от др.-греч. ἴσος – рівний, однаковий, подібний, нерухомий) – нижній, басовий голос, що тягнеться в византійському та новогрецькому церковному співі. Греко-византійський исон – типологічна різновидність бурдона.

Література:

1. Антонович М. І. Дещо про українську церковну монодію та про назви знаменний і київський розспіви. *Науковий збірник УВУ. Збірник на пошану професора д-ра В. Янева*. Мюнхен, 1983. Т. 10. С. 147–170.

2. Корній Л. П. Болгарський наспів з рукописних нотолінійних ірмоліоів України. Київ : Нац. муз. академія ім. П. Чайковського, 1998. 320 с.

3. Преподобний Іоан Дамаскін. Точний виклад православної віри. URL: <https://parafia.org.ua/biblioteka/svyatootsivski-tvory/ioan-damaskin-tochnyj-vyklad-pravoslavnoji-viry/#toc--22> (дата звернення 03.12.2023).

4. Прилепа О. Символіка фітних циклів в знаменних богородичних піснеспівах Октоїха. *Старовинна музика: сучасний погляд ars medievalis – ars contemporalis*. *Науковий вісник ЛНМА ім. М. Лисенка*. Київ, 2006. Кн. 2. С. 128–147.

5. Сиротинська Н. І. Богородична гимнографія у вимірах духовної культури України XI–XVII століть : дис. ... докт. мистецтвознавства. Київ, 2017. 450 с.

6. Цалай-Якименко О. С. Музичні образи Богородиці в українському Ірмологіоні XVI–XVIII ст. *Богородиця і українська культура: тези доповідей і повідомлень Міжнародної наукової конференції 14–15 грудня 1995 р.* Львів, 1995. С. 70–72.